

СУТНАСЦЬ ПАНЯЦЦЯ «ТЭРМІН» І АСНОЎНЫЯ ПРЫМЕТЫ ТЭРМІНА

The article dwells upon the notion 'term', the main features of terms and the place of terminology in the lexical system of the Belarusian language.

На ўсіх этапах развіцця тэрміналогіі як часткі моўнай сістэмы вызначэнне сутнасці паняцця «тэрмін» мела важнае значэнне. У «Слоўніку лінгвістычных тэрмінаў» даецца наступнае азначэнне: «Тэрмін — слова або словазлучэнне, якое дакладна абазначае пэўнае паняцце з галіны навукі, мастацтва, вытворчасці, а таксама грамадска-палітычнага жыцця».

Прывядзём яшчэ некалькі азначэнняў. Тэрміны – гэта «намінанты сістэмы паняццяў навукі, тэхнікі, вытворчасці, грамадскага жыцця, афіцыйнага стылю мовы». (Л.А. Антанюк). «Тэрмін — гэта слова або падпарадкавальнае словазлучэнне, якое мае спецыяльнае значэнне, што выражае і фарміруе прафесійнае паняцце і прымяняецца ў працэсе пазнання і засваення навуковых і прафесійна-тэхнічных аб'ектаў і адносін паміж імі». (Б.М. Галавін).

Нельга не заўважыць, што ўсе даследчыкі адзначаюць дэфінітыўнасць тэрміна як яго галоўную прымету, г. зн. «навуковае азначэнне выступае неад'емнай часткай тэрміна», пэўнае паняцце выражаецца словам ці словазлучэннем.

Сярод іншых прымет тэрмінаў найважнейшымі з'яўляюцца: сістэмнасць, дакладнасць, адназначнасць, кароткасць, спецыяльнасць і інш.

Сістэмнасць тэрміна гэта яго суаднесенасць з сістэмай паняццяў пэўнай сферы. Прынцыповае значэнне тут мае адзінае афармленне тэрмінаў, выкарыстанне тыповых словаўтваральных мадэляў у межах тэрмінасістэмы, пры гэтым павінны захоўвацца асноўныя патрабаванні: адпаведнасць тэрміна зместу паняцця і адпаведнасць яго моўным нормам.

Дакладнасць тэрміна – гэта адпаведнасць яго пэўнаму паняццю. Семантычная дакладнасць тэрміна праяўляецца ў тым, што аднаму знаку павінна адпавядаць адно абазначаемае. Дадзеная прымета тэрміна цесна звязана з другой – адназначнасцю.

У сувязі з гэтым можна вылучыць дзве праблемы сучаснай тэрміналогіі: 1) наяўнасць мнагазначнасці, сінаніміі і аманіміі; 2) наяўнасць варыянтнасці тэрмінаў. Асноўнымі прычынамі першай з'яўляюцца тэрміналагізацыя агульнаўжывальнай лексікі і змены дэфініцыі тэрміна ў выніку развіцця пэўнай галіны ведаў. Наяўнасць варыянтнасці тлумачыцца адначасовым выкарыстаннем тэрміна нацыянальнай мовы і запазычанага, матываванага і нематываванага і інш.

Вырашэнне гэтых праблем з'яўляецца адной з асноўных задач у напрамку ўпарадкавання сучаснай тэрміналогіі.

Прынцыпова важным патрабаваннем, якому павінен адпавядаць тэрмін, з'яўляецца кароткасць. Вышэй ужо адзначалася, што тэрмін уяўляе сабой слова або словазлучэнне. Шматслоўнасць тэрміна (кампанентаў можа быць некалькі) з'яўляецца сур'ёзным недахопам сучаснай тэрміналогіі. Галоўная прычына гэтага недахопу – аб'ектыўнасць, якая заключаецца ў імкненні да канкрэтызацыі паняцця. Неабходна зазначыць, што канкрэтызацыя паняцця і адначасовае захаванне кароткасці тэрміна – задача надзвычай складаная. Аднак існуюць шляхі яе вырашэння.

Назавём асноўныя:

- семантычная кандэнсацыя;
- выкарыстанне складаных слоў;
- абрэвіяцыя.

Часам шматкампанентны тэрмін замяняецца аднаслоўным запазычаным, аднак такі

шлях дасягнення кароткасці тэрміна не адпавядае асноўнай тэндэнцыі сучаснага развіцця тэрміналогіі, якая вызначаецца перавагай сродкаў нацыянальнай мовы.

Даследчыкі сучаснай беларускай тэрміналогіі прапануюць наступныя спосабы рэалізацыі названай тэндэнцыі: 1) тэрміналагізацыя агульнаўжывальнай лексікі; 2) стварэнне тэрмінаў-неалагізмаў на аснове словаўтваральных сродкаў беларускай мовы; 3) выкарыстанне дыялектызмаў з расшырэннем іх семантыкі. Не ўсе вышэйназваныя шляхі з'яўляюцца раўназначнымі, аднак, безумоўна, лексічныя, словаўтваральныя і граматычныя сродкі сучаснай беларускай мовы здольны перадаць паняцці самых розных галін ведаў пры ўмове правядзення значнай працы па уніфікацыі і сістэматызацыі беларускай тэрміналогіі.

ЛІТАРАТУРА

1. Антанюк Л.А. Беларуская навуковая тэрміналогія. Мн.: Навука і тэхніка, 1987.
2. Антанюк Л.А. Сучасная беларуская тэрміналогія. Мн., 1995.
3. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. М., 1987.
4. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. М., 1977.
5. Словарь лингвистических терминов / Сцяцко П.У., Гуліцкі М.Ф., Антанюк Л.А. Мн., 1990.
6. Тэорыя і практыка беларускай тэрміналогіі. Мн.: Беларуская навука, 1999.